

М. І. Боргун,

кандидат юридичних наук,
викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду
за додержанням законів органами,
які проводять оперативно-розшукову діяльність,
дідання та досудове слідство
Національної академії прокуратури України

УДК 343.1

ПОНЯТТЯ «ВЗАЄМОДІЯ» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розглянуто правову природу поняття «взаємодія» в кримінальному провадженні як філософську, соціальну та процесуальну категорію. А також основні форми процесуальної взаємодії в кримінальному провадженні, коло суб'єктів, які реалізують основні засади взаємодії в кримінальному провадженні, визначення ознак взаємодії в кримінальному провадженні.

Ключові слова: взаємодія, кримінальне провадження, процесуальні засади взаємодії.

Загальний погляд на проблему

Аналіз судово-слідчої практики за період з дня набрання чинності Кримінальним-процесуальним кодексом України 2012 р. свідчить про те, що на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень використання органами досудового розслідування, прокуратури та слідчого судді своїх процесуальних повноважень не носять системного характеру, доволі часто не ґрунтуються на законі і, як результат, є неефективними з точки зору забезпечення основного завдання кримінального судочинства, а саме захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

Така негативна практика склалася внаслідок розбалансованості зазначених повноважень у самому КПК України та відсутності визначеного в законі механізму їх реалізації, а запропонована методика у формі взаємодії не знайшла свого втілення на практиці через відсутність відповідних теоретичних розробок.

В умовах реформування судової та правоохоронної системи України нарізла

необхідність ще раз звернути увагу на це питання для визначення основних шляхів виходу з ситуації, коли учасники кримінального провадження, які наділені власними повноваженнями, а саме органи досудового розслідування, прокуратура та суд, реалізують їх без визначення основних засад. З цієї точки зору дана стаття є актуальною.

Зазначеним питанням приділяли особливу увагу такі провідні вітчизняні науковці як Є. Блажівський, О. Баулін, О. Василенко, П. Каркач, В. Маляренко, М. Руденко, О. Толочко, А. Столітній, В. Пивоваров, Л. Щербина, М. Якимчук, О. Яковлев та інші.

Метою статті є наукове обґрунтування визначення поняття «взаємодія» в кримінальному провадженні як способу реалізації повноважень слідчого, прокурора та слідчого судді в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Процеси розбудови правової держави та громадянського суспільства, притаманні Україні на сучасному етапі розвит-

ку, вимагають цілеспрямованої, послідовної політики держави, визначення цільових напрямів розвитку українського суспільства [1, с. 46]. В даному контексті слід розглядати і впровадження європейських стандартів у правоохоронну діяльність. Важливішим кроком у цьому напрямі слід визнати прийняття Верховною Радою України Кримінального процесуального кодексу України в 2012 р.

Запровадивши інститут слідчого судді в КПК України, законодавець не визначив його місця в системі державних органів, які повинні забезпечувати виконання основних завдань кримінального судочинства, тим самим створивши певні прогалини щодо його діяльності в забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень, оскільки, з одного боку, слідчий суддя на стадії досудового розслідування не є стороною кримінального провадження і не бере участі в процесі доказування, а з іншого, здійснюючи судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, наділений правом відповідно до ст. 303 КПК України визначати необхідність проведення тих або інших слідчих (розшукових) дій, що так чи інакше впливає на визначення обсягу обвинувачення в кримінальному провадженні.

Взаємодія

Таким чином, дуже важливим є вирішення питань, пов'язаних із визначенням форми діяльності всіх учасників кримінального провадження, які наділені власними повноваженнями. Науковці визначають таку форму як взаємодія.

Визначаючи взаємодію як результат багатоваріантної і неоднозначної поведінки, слід визнати вплив цього поняття на будь-які системи, в тому числі на ті, які виконують завдання кримінального судочинства. Слід погодитися з тими науковцями, які розглядають взаємодію в процесі державного управління не як владний вплив суб'єкта на об'єкт, а як взаємодію суб'єкта з навколишнім сере-

довищем (об'єктом управління) з метою пізнання притаманних йому закономірностей, а також гармонійного «вбудування» в нього шляхом пристосування своєї поведінки до даних об'єктивних закономірностей [2, с. 47].

У психології, в її самому загальному вигляді, взаємодія визначається як процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, який породжує їхні взаємообумовленість та зв'язок [3, с. 261].

Таким чином, аналізуючи поняття «взаємодія» в різних аспектах наукового дослідження, можна зробити висновок, що вона не розглядається науковцями як ієрархічний інститут, де суб'єкти взаємодії залежать один від одного за обсягом повноважень, а навпаки, як діяльність рівних за статусом, які виконують одне завдання, але в рамках притаманних їм функцій.

Поняття «взаємодія» в кримінальних процесуальних правовідносинах

У даному контексті слід також розглядати поняття «взаємодія» в кримінальних процесуальних правовідносинах. Стосовно визначення суттєвих ознак взаємодії в кримінальному провадженні немає загальноприйнятої точки зору. Деякі науковці розглядають поняття «взаємодія» в кримінальному провадженні учасників сторони обвинувачення як взаємодопоміжну, спільну та узгоджену співпрацю при досудовому розслідуванні злочинів із розподілом компетенції, функцій, повноважень, взаємних обов'язків, яка спрямована на розв'язання завдань кримінального судочинства [4, с. 217], або як розумне поєднання та найбільш ефективного використання повноважень, методів і засобів, що притаманні кожному із взаємодіючих органів [5, с. 105], чи наявність способів зв'язку, що забезпечує узгоджену участь у кримінальному провадженні [6, с. 139]. При цьому питання взаємодії, на думку багатьох науковців, охоплює лише стосунки між суб'єктами сторони обвинувачення, або сторони обвинувачення й іншими учасниками кримінального проваджен-

ня, і взагалі не розглядається стороною обвинувачення і слідчим суддею.

На наш погляд, це не тільки не вірно, а й хибно. Аналіз наукових досліджень дає можливість зробити висновок, що поняття «взаємодія» в кримінальному провадженні слід досліджувати через особливості правового статусу суб'єктів взаємодії кримінально-правових правовідносин, спрямованість заходів для досягнення мети при виконанні основних завдань кримінального судочинства, визначення методів спрямованості взаємодії. На наш погляд, в основі реалізації ознак взаємодії в рамках кримінально-процесуальних правовідносин лежить спосіб реалізації повноважень учасників кримінального провадження, які наділені власними повноваженнями, оскільки їх приписи є обов'язковими для виконання всіма учасниками, передбаченими в КПК України.

Можна виділити наступні ознаки взаємодії в кримінальному провадженні, а саме:

- 1) взаємозв'язок між суб'єктами, які забезпечують виконання основних засад кримінального провадження відповідно до ст. 7 КПК України;
- 2) наявність певного завдання в кримінальному провадженні;
- 3) відсутність ієрархічного характеру взаємозв'язку;
- 4) нормативно-правова узгодженість у діях;
- 5) відповідна спрямованість на досягнення наміченої мети при виконанні завдань;
- 6) наявність особливої комунікаційної функції, засобів контактів з іншими суб'єктами кримінально-процесуальних правовідносин.

Повноваження слідчого судді

Стаття 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. На стадії досудового розслідування правосуддя не здійснюється, а отже, і не вста-

новлюється факт винності особи в кримінальному правопорушенні. За таких умов, рішення слідчого судді, які він приймає на досудовому розслідуванні, не є обов'язковими для суду першої інстанції, який розглядатиме кримінальне правопорушення по суті.

Відповідно до п. 18 ст. 3 КПК України до повноважень слідчого судді відноситься здійснення судового контролю за дотриманням прав свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Прокурор повинен обґрунтувати перед слідчим суддею необхідність та наявність законних підстав для проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій чи застосування заходів забезпечення кримінального провадження, нормативне забезпечення свого рішення, наявність допустимих ризиків, які можуть настати при відхиленні клопотання слідчого і прокурора про надання дозволу на проведення зазначених дій чи застосування цих заходів.

Із текстуального аналізу Закону України «Про прокуратуру» та КПК України слідує, що в системі кримінально-правових відносин на стадії досудового розслідування задіяні прокурор, який здійснює нагляд у формі процесуального керівництва, та керівник органу прокуратури, який здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування.

Роль і обов'язки прокурора

Стаття 25 Закону України «Про прокуратуру» визначає, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами й виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

І прокурор, і керівник прокуратури в кримінальному провадженні повинні забезпечити захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних

інтересів учасників кримінального провадження, а також швидке, повне та неупереджене розслідування й судовий розгляд з тим, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна права процедура.

Але при цьому прокурор, який здійснює нагляд у формі процесуального керівництва під час кримінального провадження, не лише відповідає за додержання законів при проведенні досудового розслідування відповідно до ст. 9 КПК України, а й визначає обсяг обвинувачення, який надасть до суду, і це обвинувачення буде підтримувати. Як зазначає М. Руденко, для успішного виконання вказаного обов'язку законодавець України наділив прокурора, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні, правом процесуального керівництва досудовим розслідуванням та запровадив у кримінальний процес принципи «незмінності прокурора» і «самостійності прокурора» (частини 1 і 2 ст. 36, ч. 2 ст. 37 КПК України). Відтепер жодне з основних рішень дізнавача і слідчого в кримінальному провадженні без затвердження (погодження) його прокурором не набуває юридичної сили. За таких обставин постає роль прокурора і його відповідальність саме за кінцевий результат кримінального провадження. Колишній епізодичний, вибірковий прокурорський нагляд перетворюється на безперервне процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Тепер прокурор не лише наглядає за законністю, а й організовує процес досудового розслідування, а в подальшому — підтримує державне обвинувачення в суді, за необхідності бере участь на стадіях перегляду судових рішень [7, с. 163]. Слід додати, що прокурор також приймає рішення щодо об-

сягу можливого обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження і за дозволом на це звертається до слідчого судді. Тобто прокурор не лише спрямовує (скеровує) хід досудового розслідування, а й, ставлячи питання слідчому судді про можливість обмеження прав і свобод громадян у кримінальному провадженні, висловлює свою думку й обстоює її, оскаржуючи небажане для себе рішення в апеляційному суді у випадках, передбачених законом.

Взаємопов'язаність діяльності прокурора і слідчого судді

Саме тому розглядати діяльність прокурора у кримінальному провадженні без узгодженості повноважень зі слідчим суддею є недопустимим, оскільки в кримінальному провадженні діяльність і прокурора, і слідчого судді спрямована на виконання основних завдань кримінального судочинства, і якщо для слідчого судді вона обмежена рамками досудового розслідування, то для прокурора вона продовжується уже в суді першої інстанції, де розглядатиметься кримінальна справа (ст. 317 КПК України) по суті. Системний аналіз норм КПК України дає можливість зробити висновок, що в рамках досудового розслідування здійснюється встановлення особи, яка обґрунтовано підозрюється, тобто існують факти, встановлені в ході досудового розслідування, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, втручання та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Прокурор самостійно в повному обсязі не зможе розслідувати кримінальне провадження, бо не наділений повноваженнями проводити огляд місця події до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (статті 36, 214 КПК України), проводити негласні слідчі (розшукові) дії, затримувати особу в порядку ст. 208 КПК України, закривати кримінальне провадження, якщо в ньому не повідомлено нікому про підозру. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Повноваження слідчого

Слідчий уповноважений:

1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України;

2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК України;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) призначати ревізії та перевірки в порядку, визначеному законом;

5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

6) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;

7) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

8) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК України, в тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України;

9) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України.

У випадках відмови прокурора у пого-

дженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє в його погодженні. Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК України, тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Прокурор не повинен виконувати функції слідчого, він лише здійснює нагляд за розслідуванням кримінального провадження у формі процесуального керівництва. Це означає, що прокурор або визнає процесуальні дії слідчого законними й погоджується з ними, або не визнає й відхиляє клопотання слідчого, визначає обсяг доказів достатнім для повідомлення особі про підозру і визначає подальший хід розслідування.

Слідчий, у свою чергу, обирає тактичні прийоми в розслідуванні злочинів і погоджує їх із прокурором. Таким чином створюється певний тандем, а не ієрархічна структура, слідчого і прокурора, який повинен забезпечити розслідування кримінального провадження.

Висновки

З огляду на викладене слід зробити висновок, що взаємодія в кримінальному провадженні можлива і реальна лише для тих суб'єктів кримінального провадження, які наділені власними повноваженнями та полягає в способах їх реалізації, які повинні бути властиві їх функціональним особливостям, забезпечуючи при цьому реальне виконання завдань кримінального судочинства.

Список використаної літератури

1. Ярмук О. Поняття, сутність взаємодії та її роль у розвитку соціальної системи // Право і безпека. 2006. № 5. С. 46–49.
2. Там само.
3. Кожушко С. Взаємодія як філософське й психологічне поняття // Український науковий журнал «Освіта регіону». 2013. № 4. С. 261–263.
4. Яковлев О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій // Електронний науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 217–227.
5. Суворов О. Поняття та форми взаємодії слідчих з оперативними підрозділами з протидії службовим злочинам корупційної спрямованості // Вісник Академії адвокатури України. Київ: Вид-во Акад. адвокатури України, 2014. Вип. 2(30). С. 102–111.
6. Каркач П. Деякі питання взаємодії органів досудового розслідування і оперативних підрозділів // Вісник прокуратури. 2013. № 8. С. 153–142.
7. Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 1. С. 160–168.

Бортун Н. И. Понятие «взаимодействие» в уголовном производстве.

Рассмотрена правовая природа понятия «взаимодействие» в уголовном производстве как философская, социальная и процессуальная категория. А также основные формы процессуального взаимодействия в уголовном производстве, круг субъектов, реализующих основные принципы взаимодействия в уголовном производстве, определение признаков взаимодействия в уголовном производстве.

Ключевые слова: взаимодействие, уголовное производство, процессуальные основы взаимодействия.

Bortun M. I. Concept of interaction in criminal production.

Formulation of the problem. Analysis of forensic practice since the day the Code of Criminal Procedure came into force in 2012 indicates that at the stage of pre-trial investigation of criminal offenses, the use of pre-trial investigation bodies, prosecutors and investigating judges of their procedural powers is not systematic, often not based on the law and as a result are ineffective from the point of view of ensuring the main task of criminal justice, namely the protection of individuals, societies and states from the criminal law offenses. Such a negative practice has arisen as a result of the imbalance of these powers in the CPC itself, and the absence of a mechanism for their implementation specified in the law, and the proposed method in the form of interaction did not find its embodiment, as in practice, and the only approach in the scientific circles themselves.

In the context of reforming the judicial and law enforcement system of Ukraine, there is an urgent need to once again draw attention to this issue in order to determine the main ways out of a situation where criminal proceedings, which are endowed with their own powers, namely, pre-trial investigation bodies, prosecutor's office, and the court implement them without defining basic principles. From this point of view, this article is relevant.

Analysis of recent research and publications. The mentioned issues were given particular attention by leading Ukrainian scholars such as E. Blazhivsky, O. Baulin, O. Vasilenko, P. Karkach, V. Malyarenko, M. Rudenko, O. Tolochko, A. Stolitniy, V. Pivovarov, L. Shcherbina, M. Yakymchuk, O. Yakovlev and others.

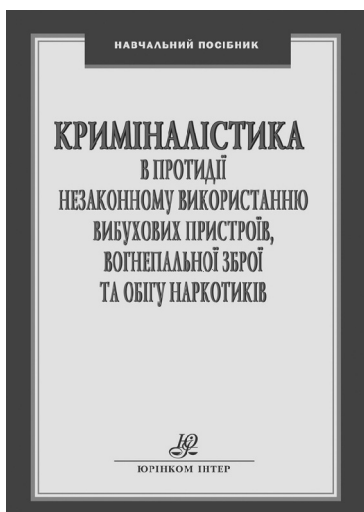
The purpose of the article is the scientific substantiation of the definition of the concept of cooperation in criminal proceedings as a way of exercising the powers of the investigator, prosecutor and investigator of a judge in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation of criminal offenses.

Presentation of the main research material. The processes of building up a rule-of-law and civil society that are inherent in Ukraine at the present stage of development require a deliberate, consistent state policy, definition of the target directions of development of Ukrainian society [1с.46]. In this context, the introduction of European standards in law-enforcement activities should be considered. An important step in this direction should be the adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine of the Criminal Procedural Code of Ukraine in 2012.

Having introduced the institute of an investigating judge to the CPC of Ukraine, the legislator did not define his place in the system of state bodies that should ensure the fulfillment of the main objectives of criminal justice, thus creating certain gaps in his activities in ensuring a prompt, complete and impartial investigation and judicial review of criminal proceedings, since, on the one hand, the investigating judge at the stage of pre-trial investigation is not a party to criminal proceedings and does not participate in the process of proof, but on the other hand yuchy judicial control over observance of rights, freedoms and interests of individuals in criminal proceedings has the right under the CPC st.303 Ukraine to determine the need for those or other investigative (detective) actions somehow affect the scoping of the charge in criminal proceedings.

Thus, it is very important to address issues related to the definition of the form of activity of all participants in criminal proceedings, which have their own powers. Scientists define this form as interaction.

Key words: *interaction, criminal proceedings, procedural principles of interaction.*

Колесник В. А., Гора І. В.

Криміналістика в протидії незаконному використанню вибухових пристроїв, вогнепальної зброї та обігу наркотиків : навч. посіб. — Київ: Юрінком Інтер, 2017. — 400 с.

ISBN 978-966-667-685-9

Розглянуто актуальні питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із використанням вибухових пристроїв, вогнепальної зброї й боєприпасів, незаконним обігом наркотичних, сильнодіючих і психотропних речовин. Розкрито поняття й характеристику вибухотехнічних і балістичних об'єктів та слідів застосування вибухових пристроїв і вогнепальної зброї, наведено їх криміналістичну класифікацію й рекомендації з виявлення, фіксації й вилучення, представлено характеристику найбільш поширених у незаконному обігу в Україні наркотиків і описано їх вплив на організм людини, розкрито способи їх виявлення, фіксації, вилучення

під час окремих слідчих (розшукових) дій. Також наведено дані щодо можливостей виявлення за ознаками зовнішності осіб, котрі зловживають наркотиками. Вказано на сучасні можливості експертизи вибухотехнічних, балістичних об'єктів, наркотичних засобів та психотропних речовин, запропоновано рекомендації з підготовки матеріалів і постановки запитань для проведення відповідних судово-експертних досліджень.

Для студентів, слухачів, професорсько-викладацького складу й науковців вищих навчальних закладів і факультетів юридичного спрямування, потоків підвищення кваліфікації співробітників слідчих, оперативних й експертних підрозділів правоохоронних органів та суддів і адвокатів.